IRODALMI TERCETT

Kelecsényi László

Jó hányás

Háy János *Kik vagytok ti?* című könyvéről

Kelecsényi László: Magyarázkodással kell kezdenem. A beszélgetésünk címe anagramma a szerzőnk nevéből. Része egy sorozatnak, melyet egy másik internetes oldalon kezdtünk el, de most már másodízben szerepelünk ezen az egykori hírnevét visszaszerző folyóirat képernyőjén. Mindig hárman jártatjuk a szánkat a kismagnó fölött; beszélgetőtársaim Binder Zenóbia színikritikus és Aranyossi Katapán, akinek papírja is van róla, hogy esztéta. Olvasunk új könyveket, de nem pontozunk, azt a világért sem tennénk. Amiről most beszélgetünk, egy nagy könyv, pontosabban egy nagyon vastag könyv, s régi adósságunk, de időt kellett adnunk egymásnak, hogy mindegyikünk alaposan elolvashassa.

Binder Zenóbia: Sok Háy-színdarabot láttam, és nagyon szeretem a munkáit. Arra viszont nem számítottam, hogy minden különösebb előzmény nélkül ilyen művel lepi meg az olvasóit.

Aranyossi Katapán: Én sem számítottam ilyesmire, s én is nagyon kedvelem az írásait. Nektek bevallhatom, akkor zártam igazán a szívembe, amikor egy pár évvel ezelőtti Ünnepi Könyvhét nyitóbeszédében a morzsa-magyarokról szólott a Vörösmarty téren, s ezt a szövegét beépítette ebbe a meghatározhatatlan műfajú akármibe. Nem is ment le a szakma, úgy értem az irodalmár szakma torkán ez a könyv.

KL Ne csodálkozzatok. Az ilyen egyszerzős összegző munkák nem nyerik el a felszentelt véleményvezérek tetszését. Ha jól tudom, Szerb Antal irodalomtörténete is csak jókora késéssel foglalhatta el az őt megillető helyet. Nemeskürty István hasonló vállalkozásának dühödt ellenzőit még volt szerencsém személyesen ismerni.

BZ Egy nagyon szubjektív véleményt idézek. Egy civil véleményét. Egy olvasóét. Megajándékoztam a kezelő orvosomat ezzel a könyvvel, s a legközelebbi találkozásunk alkalmával azt mondta, ha diákkorában olvassa, lehet, hogy más pályát választ. Kell ennél több?

KL Ne szaladjunk ennyire előre. Bár a külső papírborítón valóban egy orvosi hasonlat olvasható (*Újraélesztő könyv*), de előbb próbáljuk meg szabatosabban meghatározni: mi a csuda ez?

BZ Ha már itt tartunk. A borító. Jópofa ötletnek látszik ez a, hogy is nevezzem, kivágott betűjű címsor, de a lyukak rengeteg bosszúságot okoznak. Beleakad mindenbe, később elszakad, épp azt a funkcióját nem teljesíti, amire hivatott volna: nem védi a könyvtestet.

AK A borítónál tartva: el tudtam volna képzelni más grafikus vagy akár fotografikus megoldást, mint a Háytól megszokott képtelen lényeket szerepeltető festményt.

KL Egyéb panasz? Más kifogás?

BZ Nem egy ágyban olvasható darab.

KL Na és? Az *Ulysses* sem ágyi olvasmány.

AK Jó a hasonlatod. Ennek a hőse, azaz írója nem egy város rengetegében kalandozik, hanem a magyar irodalomében.

KL Lépjünk beljebb! Kitalálom, hogy mivel folytatjátok. Most jön a hiányzók listája. Ki maradt ki, kinek kellett volna mindenképp szerepelnie.

BZ Vannak páran.

KL Ne kíméljük a szerzőt. Kik azok? Soroljátok.

AK Karinthy, mármint a Frigyes.

BZ Márai Sándor.

KL Nekem persze elsőképp Krúdy Gyula. Szerepelnek persze amúgy, érintőlegesen, de mindegyikükből lehetett volna külön fejezet.

AK Élőkről nem ír, mégis hiányzik nekem Tandori. Amikor a könyvét írta, még élt Dezső.

KL Van élő, nem is író a kötetben.

BZ A dalszerző Víg Mihály.

KL Ő azért kellett ide, hogy a magyar beat-korszakról elmondhassa sarkos, de majdnem minden részletében helytálló véleményét.

BZ Igazi kakukktojás is akad. Egy szobrász. Zala György. Csak sejtéseim vannak, hogy jött ő ide?

KL Ezen némiképp én is fennakadtam. Ha jól figyeltem, ötször is előjött ebben a portrében a hiányolt Krúdy neve. Talán itt van a kutya eltemetve, azaz magyaráz ez valamit, hogy kerül a csizma az asztalra, azaz a vésőt használó a többségében mártogatós tollal írók közé. Kicsit paradigma: „lepattant a kor szekeréről, és felkapaszkodott a nemzet szekerére, ami művészileg vészjóslóan rohant a kiüresedés irányába”. Nem nehéz a mára ismerni. Örök visszatérés.

AK Meglehet, ez téged érzékenyen érint. Ebben a kérdésben nem mélyedtem el ennyire.

BZ Nem csak szellemesek az egyes fejezetcímek, de általában a céltábla közepét találják el. *A műparaszt*: Móricz Zsigmond. *Szegény édes-bús pacsirta:* Kosztolányi Dezső. *Egypercnyi öröklét*: Örkény István.

KL Tényleg jó címek, mert egyúttal ítélet is van bennük. Más kérdés, hogy egyetértünk-e ezekkel a hiányos vagy tőmondatokkal. Jó, hogy mind magatokkal hoztátok a példányt, így könnyebben tudunk beszélgetni, s látom, alá-alá húzogattatok ezt-azt, mindenki a saját egyetértése vagy felháborodása szerint.

BZ Felháborodásra olyan nagyon nem volt okom. De tényleg vannak sokat kifejező, a 10-es körbe találó mondatok, gondolatmenetek. Például egy Adyról írott mondatban Latinovits Zoltánra ismertem.

AK Melyik az?

BZ „Hiteles mű addig születhet, amíg a sérültség képes energetizálni az alkotót, hogy ideig-óráig kilépjen a traumakörből, ha ez az erő kioltódik, trauma maga alá temeti a legjobb alkotót is, s nyomja bele a privát sérelmek és az önsajnálat vermébe."

KL Egyet kell értenem: tényleg Latinovitsra is érvényes ez a bővített mondat. Sajnos.

AK Valóban nagyon kikezdi az Ady-legendáriumot. „Szakrális világpótlék", írja a hatujjú zseniről szóló fejezetben. Mindenki azt lát bele, amit szeretne. A forradalmár váteszt vagy az istent kereső félig ateistát.

BZ Nem tudom, melyik vaskalapos irodalmár mibe kötött bele, de az a megállapítás, hogy A. E. nem a modernség kezdőrúgását végzi el az irodalmi pályán, inkább megkésett romantikus verselő, a szerintem minimum erősen meggondolandónak hat. Persze minket másra tanítottak, és mást képzeltünk róla, amikor tanárok nélkül, magunk fedeztük fel őt.

AK De az, hogy „megavasodott vátesz", enyhén szólva túlzó tartalom.

KL Engem nem az zavar, amit Ady kapcsán ír, hanem az, amiről nem. Manapság a saját korát ostorozó publicisztikáinak kellene minden normálisan gondolkodó ember kezében 'velemjáró könyvecskévé' válnia.

AK Igazad van. Ha már Móricz naplóit kiterjedt figyelemmel követi, ami persze nem árt a „műparaszt" portréjának.

BZ Tudjátok, azt szeretem még ebben a könyvben, hogy mindig bekukucskál a színfalak mögé. Olyan ő, aki ugyan elmegy a nagy ember tiszteletére rendezett szagos misére, de miközben a többiek áhítattal térdepelnek az igehirdető karvezető előtt, hátramegy az oltár mögé, keres valamit, nem is tudja pontosan, mit, mégis megtalálja. Az oltárkép helyett a szerző igazabb alakjával, az átkozottul emberivel jön elő, aztán a térdeplők fintorognak.

KL Találó a hasonlatod, de Ady Endre néha, sőt, gyakran nagyon kellene nekünk, éppen imádságos könyvként, mindenféle hitünket erősíteni.

AK Babits is megkapja a beosztását. Hogy „ritmusdaráló" lenne?! Itt is akad jó pár fontos mondat. Lapozok egyre: „Autentikus műnek csak akkor van esélye, ha az alkotó felmondja a korábbi konszenzuális irodalmi beszédmódokat." Látom, Laci csóválod a fejed. Gondolj Jancsóra vagy akár Godard-ra.

KL Jók a példáid: akkor Babits olyan az irodalomban, mint Fábri Zoltán a filmeseknél. Én különben ezt az alkati szigorát nem kedvelem, Babits fotói nagyon árulkodóak. Egy kis nonsalansz még nem ártott senkinek.

BZ Akkor ott van nektek Kosztolányi. Ott igazán van könnyedség. Sőt, Háy szerint csak sztár akart lenni, irodalmi szervilis. Ez azért, hogy is mondjam…

KL Ne is mondd. Még ha sanzonköltészet is az övé – ezt nem Háy mondja, hanem én –, annak is megvan a maga mély igazsága, amit a „medvék lenéznek". Magammal is vitázom. Nagyon ifjan, még nem is bölcsészként, elolvastam négy legfontosabb regényét, s rövid bírálatot firkáltam róluk egy füzetbe, magamnak, hogy K. D. 3:1 arányban veszített a pszichológiával szemben. Esti Kornél akkor nem került a kezembe.

AK Hallgatok, mert a 20. század első felének magyar jelesei különböző párosításokban szembekerültek egymással. Ady és Kosztolányi oda-vissza. József Attila és Babits úgyszintén, és hasonló további párosításokat simán össze lehetne állítani. S ezek még csak nem is a népiek és az urbánusok törésvonala mentén. Csak úgy, belsőből vezérelve…

KL Helyben vagyunk. A sínen egy vonat jön, ő áll az ablakaiban, minden fülke fényben …

BZ Miket nem mondasz? Ez Beremányi dalszöveg.

KL Csak azért, hogy bizonyítsam, a dalszöveg (az átkozott sanzonszerűség) néha többet tud, mint a „tanított integető".

AK Mit akartok? A József Attila fejezet a legmegbízhatóbb, ez hasonlít legjobban a komoly irodalomtörténeti munkákra. A szőröző irodalmárok sem találhatnának benne kifogásolni valót.

KL Úgy van. Akár át is ugorhatjuk.

BZ Én azért morzsolgatom a fejezetcímet. Az utolsó Messiás.

AK Ne rohanjunk át rajta. Nem vagyunk gyorsvonat. Bocs, ez kicsit morbid volt. Szóval van azért ebben a fejezetben egy-két túláltalánosító gondolat. Például, hogy a newtoni törvények érvénytelenedése után már csak ponyvaírók használják történetmesélés közben az ok-okozati összefüggéseket. Nem igaz, hogy csak Borges-minta vagy Esterházy-minta van. Vannak még más utak, egérutak, kiskapuk. Ahogy azt sem

írom alá, hogy a művészi aktust mindig szeretethiány generálja. Talán a költői életműveket, de azokat sem minden esetben.

KL Jogosan vitatkozol a szerzőnkkel, néha-néha elenged egy efféle szentenciát, de ezek a megállapításai általában nem érintik a lényeget, az egyes írói életművek Háy-kánon szerinti megítélését.

BZ Mit nem mondasz? Szerintem mérgesen utasítaná vissza, hogy ő kánon-képző személy volna.

KL Lenne egy-két érvem, azaz idézetem az ellenkezőjének bizonyítására. Mindjárt J. A. ürügyén. „… nem lehet csupán írással jelentőssé lenni, ha nem tartozik valaki valamilyen csoporthoz, akkor az irodalmi figyelem is megcsappan iránta."

AK Az ilyen ismétlődő, folyton felbukkanó mondatok e vaskos kötet eszmei tartópillérei.

KL Vannak ilyen mondatai, nagyon is vannak. Például az Örkény-fejezetből a Márairól mondottakból tudjuk meg, miért nem szereti Krúdyt. Mert mindketten belevesztek a „mindenkori nosztalgia fertőjébe". Fogadjuk el, hogy így van, de akkor Szabó Magda miért érdemel ki tőle egy egész fejezetet?

BZ Ne sajnáld az olvasóktól, azaz a rajongóktól ezt a fejezetet. A magyar úriasszonnyal foglalkozó rész csak kapargatja a páncélt, amibe a hölgy belebújt. Nem titkolom a véleményem, majd megköveztek és a szerkesztő ki akarja húzatni veled, Laci …

KL Azt csak bízd rám. Ki vele!

BZ Szobotka Tibor *Megbízható úriember*ét többre tartom, mint Szabó Magda egész életművét. Háborodjatok föl.

AK Olyan nagyon nem háborodnék föl. Hallottam már ilyen véleményt. Azt kellene tisztázni, hogy ez az irodalmi úrinő miért osztja meg ennyire az olvasóit. De gyanítom, ezt nem most, és főképp nem mi fogjuk megoldani.

KL Annál is inkább, mert még lenne mondanivalónk, legalábbis nekem, Örkény Istvánról. Ha el is fogadom, hogy főként a hibáiról és tévedéseiről ír, s beletörődöm, hogy a drámáit sem tartja nagyra, egy gondolatát nem tudom elfogadni. Nem, nem, soha – mondanám, de ez a háromtagú szóösszetétel a magyar nyelvben egész más eseményhez tapad. Így szól: „Örkény nem tudott leszámolni a humanista emberszemlélettel, az embert morális lényként való értelmezéssel." Talán aludt a szerkesztő. Vastag volt a kézirat, sok tízezer leütést tartalmazott az anyag. De akkor is. Azaz akkor sem. Ezt csak valami félreértésként tudom olvasni. Ha az író nem hisz a 'humanista embereszményben', ne üljön le írni. Szerintem még Kafka és Beckett is hitt az irodalmi cselekvés értelmében.

AK Hűha! Kemény vagy. Nem kéne most tartani egy kis szünetet? Már több mint egy órája gyűrjük az agyunkat meg egymást.

BZ Nem hinném, hogy olyan sok mondanivalónk lenne még. Vagy tévedek?

KL Lassan tényleg a végére érünk a kötetnek is, a mondandónknak is. Még egy nagy hiány. Pörgetem a névmutatót, három említést találok róla. Persze, ki lehetett hagyni. De ha Erdély Miklós önálló fejezet, ha Hajnóczy és Petri is az, akkor egy olyan írót, aki átvilágította a 20. század emberi szabadságának lehetőségeit, a Horthy-korban szocializálódott, a Kádár-korban tanulta meg, hogyan lehet 'kicsellózni' a sorssal – őt nem lett volna szabad kihagyni.

BZ Vártam már, hogy szóba hozod. Nekem is hiányzott. Krúdy nem modern, csúnya szóval, talán már passzé, de…

AK Ottlik Géza.

KL 'Te mondád.'

BZ Hiány ez, de a kötet mégis meggyőző. Direkt nem olvastam más kritikusokat, hogy ne befolyásoljon senki és semmi. De a mű egésze helytáll magáért, nem lexikon, még csak nem is enciklopédia…

KL Olyan ez, mint amikor egy nagy óceánjáró világkörüli útra indul, meg akarja kerülni a Földet ('tengernagyok a propelleren'), minden felszerelést magukkal vittek, azaz majdnem mindent. Csak az iránytűt felejtették otthon. Azaz Ottlikot.

AK Gyerekek, nem gondoljátok, hogy furcsán alakult ez a beszélgetés. Mindhárman jónak és fontosnak tartjuk ezt a könyvet, mégis addig vesézzük, míg az olvasó az ellenkezőjére kezdhet gyanakodni.

KL Amit szeretek, annak jobban látom a gyengéit. Végül is ezek apróságok. Ha teljes képet akarnánk a kötetről, holnap is itt ülhetnénk. Az én szememben épp az a fő erénye, hogy nem lezárt mű, nem végleges szentenciákat közöl az alanyairól. Az a legfőbb és legjobb hatása, hogy Háyt olvasva kapkodok a könyvespolcomhoz, a nem-szerette írókért pedig loholok a könyvesboltba, mert a karantén miatt Szabó Ervinék zárva tartanak.

BZ Megint találtál egy dubiózus anagrammát. Jó hányás?

KL Mit tegyek, ez jött ki a nevéből, olyasmi ez, aminek jelentése, sőt, értelme is van.

BZ Nem tartasz tőle, hogy valamelyik olvasónk küld neked egy hasonlót?

KL Állok elébe. Egyébként már kaptam egy szellemes anagrammát a nevemre.

AK Kitől?

KL A feleségem gyártotta.

BZ Megosztod velünk?

KL „Lánycsók ízlelése”

AK Ez még poénnak is elmegy.

KL Szerintem az is elég poénnak, hogy egy író leckét adott az irodalomtörténészeknek, élményszerzésből, szépírásból.

BZ Legközelebb valami vékonyabb kötetről beszélgessünk.

Háy János: Kik vagytok ti?
Kötelező magyar irodalom.
Európa Könyvkiadó, 2019,